

## פרשת ויצא: אמת ושקר

### א. הקדמה

על הפסוק הפותח את הפרשה, "וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה"<sup>1</sup>, דורש **הזוהר** (ח"א קמז ע"ב) שיצא יעקב מבארה של שביעית-שנת שמיטה,<sup>2</sup> דבר הדורש הסבר רב מה בא זה ללמדנו? בנוסף יש להבין את דברי **רש"י** (בראשית כח, ט), שיעקב נטמן בבית המדרש י"ד שנה טרם לכתו לחרן, כדי לאצור כוחות של קדושה מכוח התורה להתמודדות העתידית עם רמאותו של לבן. ודברים אלו דורשים ביאור, מדוע היה זקוק יעקב להיטמן בבית-המדרש טרם צאתו לחרן, וכי לא הספיק לו לימודו שלמד טרם י"ד שנים אלו, הרי הכתוב מעיד עליו: "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱתָלָיִם"<sup>3</sup> טרם נענה על שאלות אלו, עלינו להבין את שורש ההתנגדות של לבן ליעקב.

### ב. אמת ושקר

**בהגדה של פסח** אנו מבחינים בין פעולת פרעה לפעולת לבן: צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב - שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, שנאמר **אַרְמִי אֵבֶד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרָיִם**. ויש להבין את השוני בין פעולת פרעה לפעולת לבן. הביאור הוא לאור הבנת מהותו של לבן המתנגדת למהותו של יעקב: "תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב"<sup>4</sup> - מידת יעקב היא מידת האמת הקיימת לעד<sup>5</sup> ומקיימת את העולם<sup>6</sup> מחמת היותה בבחינת מציאות קיימת, לעומת מידתו של לבן הרשע, מידת השקר<sup>7</sup> המהווה את חוסר הקיום, כפי שביאר **רש"י** (משלי יב, יט) את ההבדל בין ב' מידות אלו: "שִׁפְתַּי אֶמֶת תִּפְּחוּ לְעַד - תִּתְבַּסֶּס וְתִקְיִים, וְעַד אֲרָגִיעָה לְשׁוֹן שֶׁקֶר - לִמְעַט רָגַע הוּא כֹלָה וְהוֹלֵךְ שֶׁהִשְׁקֵר אֵין לוֹ רִגְלִים". מידת השקר מהווה את בחינת ההעדר, חוסר הקיום של העולם, כפי שניתן ללמוד מדברי **המדרש** (ילקוט שמעוני נח, נו) המבאר את היחס בין השקר להעדר. המדרש מתאר שכאשר נח הכניס לתיבה זוגות של בעלי חיים רצתה מידת השקר להיכנס אף היא לתיבה. אמר לה נח, שתימצא לה בן זוג. מצאה מידת השקר את 'הפחתא', מידה שהורסת ומכלה הכל, שהסכימה בתנאי שכל מה שתאסוף מידת השקר יינתן לה כדי שתוכל לכלות. מכאן יש ללמוד<sup>8</sup> שמידת השקר ומידת ההרס, 'הפחתא', הן זוג עוד מימי נח שיסודן הוא בבחינת העדר וחוסר קיום העולם.

<sup>1</sup> **בראשית** (כח, י).

<sup>2</sup> ראה: **דברי יהונתן** (בראשית כח, י).

<sup>3</sup> **בראשית** (כח, כז).

<sup>4</sup> **מיכה** (ז, כ).

<sup>5</sup> ראה: **משלי** (יב, יט).

<sup>6</sup> ראה: **אבות** (פ"א מ"ח); סופי התיבות בתחילת הבריאה הם 'אמת': "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים", וכדברי **המדרש** (בראשית רבה, א): "ראש דברך אמת - אמר רבי יצחק, מתחילת ברייתו של עולם ראש דברך אמת, בראשית ברא אלהים".

<sup>7</sup> ראה: **בראשית** (כט, כה); **מדרש** (בראשית רבה סג, ד; שם ע, יט; שם עה, ה; תנחומא וישלח סי' א).

<sup>8</sup> ראה גם: **מהר"ל** (נתיבות עולם, נתיב האמת פרק ג).

ב' מידות אלו, האמת והשקר, הינן מידות המנוגדות זו לזו בכך שהאחת מביאה לידי קיום העולם והשנייה להעדרו, דבר המסביר את התנגדות לבן ליעקב,<sup>9</sup> כדברי **מהר"ל** (גבורות השם, פרק נד):  
 כאשר בא יעקב אל ארם, היה ארם מתנגד לו לגמרי ורצה לעקור את הכל, כי ארמי הזה אינו בכלל המציאות כלל ואינו נכלל בו ואינו מתייחס אל המציאות כלל... לכך התנגדות הזה כאשר יתנגד ההעדר אל המציאות שזהו התנגדות גמור.

## ג. כוח הדיבור

אופן ההתנגדות של לבן ליעקב נעשה בצורה שונה מזו של פרעה. בעוד פרעה התמודד באופן פיזי נגד ישראל במצריים, לבן הארמי התמודד באופן מילולי עם יעקב.  
 כוח הדיבור מהווה את החיבור בין הפן המעשי לבין הפן המחשבתי בהבאת הגיוני המחשבה אל הדיבור המעשי, דבר שמהווה חיבור בין עולם הנשמה האלוקית לבין הגוף החומרי, כדברי התורה ביצירת האדם: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשָׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה - והוות באדם לרוח ממללא",<sup>10</sup> תרגום המורה על כך שיסודו של כוח הדיבור הוא מהנפש חיה שבאדם שהיא חלק אלוקי.  
 והיות והנשמה חצובה ממקור קדוש ועליון, 'נשמה שנתת בי טהורה היא', הרי שהביטוי שלה במציאות בכוח הדיבור מתאפיין בהאצלת קדושה למחוזות שאינם קדושים, לעולם החומרי.<sup>11</sup>  
 בכך נבין את דברי **המשנה** (אבות פ"ה מ"א): "בעשרה מאמרות נברא העולם" - ראשית בריאת העולם הייתה באמצעות אמירה, בכוח הדיבור של הקב"ה, כוח המורה על האצלת קדושה ממקור עליון על המציאות החומרית, דבר המביא לידי בריאת עולם העשייה.  
 אשר לכן, המשך קיומה של הבריאה תלוי ועומד על בלימה,<sup>12</sup> על כוח דיבורו של האדם היודע לנסוך את הקדושה ממקורה, מהנשמה האלוקית שבו, לתוככי המציאות החומרית לקידושה, דבר המביע את ההבדל בין הצדיק לרשע,<sup>13</sup> כהמשך המשנה (שם):  
 והלא במאמר אחד יכול להיבראות?

אלא להיפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

בכך יובן היטב ההבדל בין יעקב ללבן הארמי, לאור המתבאר במידותיהם, האמת והשקר:  
 כאמור, מידת האמת מהווה מידה של קיום העולם, בה ניחן יעקב והנחילה לבניו בעבור שיקיימו את העולם באמצעות כוח הדיבור שלהם המחיל את המחשבה האלוקית על המציאות החומרית.  
 אך מידת לבן, מידת השקר מהווה את השימוש הקלוקל בכוח הדיבור שמהווה הרס והעדר לקיום העולם, בכך שמנתק הוא כוח דיבור זה בין המחשבה האלוקית להתבטאותה במציאות, בניתוק בין העניינים הרוחניים לבין אלו הגשמיים, וממילא אין קיום לעולם החומרי.  
 ואכן, כוח הדיבור הקלוקל המהווה הרס והעדר ניבט משמו של לבן הקרוי לבן הארמי,<sup>14</sup> שם המורה על אמירה בלשון ארמית. את מהותה של הלשון הארמית ביאר **המהר"ל** (גבורות השם, פרק נב), שלשון זו אינה בכלל הלשונות כולן שהן סדר העולם, והיא הפך מציאות סדר העולם.

<sup>9</sup> על הניגודיות במידות אלו ביחס שבין לבן ליעקב, ראה: **פרי צדיק** (דברים, פרשת כי תבוא אות ז).

<sup>10</sup> **אונקלוס** (בראשית ב, ז).

<sup>11</sup> ראה מה שביארנו בהרחבה בפרשת בראשית.

<sup>12</sup> ראה: **בבלי חולין** (פט ע"א): "אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבוים את עצמו בשעת מריבה, שנאמר תולה ארץ על בלימה". קיומו של עולם תלוי בהימנעות מהפעלת כוח הדיבור הקלוקל בעת המריבה המהווה את הרס העולם.

<sup>13</sup> עוד על ההבדל בין צדיק לרשע בעניין כוח הדיבור והחלת הקדושה במציאות, ראה מה שיתבאר בפרשת מטות.

<sup>14</sup> ראה: **בראשית** (כה, כ; לא, כ; לא כד).

ונראה שדבריו מבוארים יותר במקום אחר בו נימק את ההבדל בין לשון הקודש בה נברא העולם לבין לשון ארמית שהינה תרגום של לשון הקודש:

העולם הזה נברא בלשון הקודש ולכך לשון הקודש מורה על עולם הזה ואילו התרגום אינו לעולם הזה ולפיכך הוא בלשון תרגום, שאינו שייך אל העולם הזה... שאין הלשון הזה הוא מכלל סדר עולם הזה.<sup>15</sup>

כלומר, בריאת העולם הייתה באמצעות לשון הקודש, דבר המורה על היותה עיקר סדרו של עולם, שיש בכוח דיבור בלשון זו להוות את החבירה בין השמים לארץ, בין הקודש ממקורו להתבטאותו במציאות החומרית. ברם, לשון ארמית אינה שייכת לעולם הזה מחמת שמהווה היא הפרדה בין העולם הזה הגשמי לבין יכולת התקדשותו מהעולם הרוחני.

יצירת הנתק בין העולמות מהווה את ההרס והחורבן של העולם הזה, בכך שאינו ניזון ומתקדש מהעולם הרוחני העליון.

בכך יובנו דברי **הבבלי שבת** (יב ע"ב):

לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי. ואמר רבי יוחנן, כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי.

כאמור, מטרת האדם בעולם היא להמשיך את קיומו של העולם באמצעות כוח הדיבור בלשון הקודש, כוח דיבור הנוצר מצירוף מחשבה למעשה ונוסך מימדי קודש במציאות החומריות לקיומו של עולם. אשר לכן, שאלת הצרכים הגשמיים של האדם אמורה להיות דווקא באמצעות לשון הקודש המורה על סדר העולם, כאשר באמצעותה מחיל האדם את החבירה בין הקודש לחול, בין המחשבה למעשה בהתקדשות העניינים הגשמיים כצרכיו האישיים.

שאלת צרכיו הגשמיים בלשון ארמית, היוצאת מסדר העולם ומנתקת בין העניינים הרוחניים לאלו הגשמיים, אינה ברת מענה מאת המלאכים המופקדים על הבאת הקודש לזה העולם, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי.

## ד. בין נחש ללבן

כאמור, זה היה כוחו של לבן הארמי, כוח דיבור שלילי המנסה להפריד בין העניינים הרוחניים לאלו הגשמיים, כפי אשר ביקש בלעם לקלל את ישראל באמצעות כוח הדיבור הקלוקל.<sup>16</sup> דברים אלו יבארו את ההשוואה שעורך **הגרי"מ חרל"פ** (מי מרום ח"ח, פרשת וישלח עמ' קצא) בין לבן הרשע לבין הנחש שהחטיא את אדם וחוה:

לבן הוא הנחש המבקש לעקור את הכל, מפתה להיות כאלוקים יודעי טוב ורע.

זהו שאמר יְשׁ לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וְאֵלֵהִי אֲבִיכֶם אֶמְשׁ אֶמֶר אֵלֵי לֵאמֹר הִשְׁמַר לְךָ מִדָּבָר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רָע, נֹאמֶר כֹּאן לֵאמֹר וְנֹאמֶר בְּעַץ הַדַּעַת לֵאמֹר, וְיֵצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר... וּמַעַץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ - מֵה שֶׁם פִּתְהָ הַנֶּחֱשׁ לֹאכֹל מֵעַץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע אִם כֹּאן בִּיקֵשׁ לֵבָן לִפְתּוֹת אֶת יַעֲקֹב.

לאור האמור תובן השוואה זו בין לבן הארמי לנחש הקדמוני - האדם נברא מורכב משני כוחות מנוגדים - כוח רוחני עליון וכוח גשמי, "וַיֵּצֵר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָ מִן הָאֲדָמָה וַיִּפֹּחַ בָּאָפִיו

<sup>15</sup> **מהר"ל** (דרך חיים, אבות פ"ה מכ"ב).

<sup>16</sup> ראה: **סנהדרין** (קה ע"א) המזהה את בלעם כבנו של לבן הארמי. אולם, בדברי **תרגום יונתן בן עוזיאל** (במדבר כב, ה) מבואר שבלעם הרשע הוא עצמו לבן הארמי. על מעלת כוח הדיבור של בלעם, ראה: **זוהר** (בלק, רעט ע"א).

נְשָׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.<sup>17</sup> מטרתו של האדם בעולם היא ליצור אחדות וחיבור בין החלקים המנוגדים הללו, כאשר המגמה בכך היא להיות האדם השלם בחלקיו אלו מביא אחדות זו בבריאה עצמה שהינה בריאה גשמית שיש להכילה ולאחדה עם הרצון האלוקי שיופיע בה.

מזיגה זו בין העולמות הפרטיים שבאדם<sup>18</sup> ובין העולם הרוחני לזה הגשמי בבריאה הופר בחטא 'עץ הדעת טוב ורע', בו הפר האדם את האיזון ונטה לכיוון העניינים הגשמיים בהפרדתם מאלו הרוחניים.<sup>19</sup> בכך הביא האדם לידי ניתוק בין העולמות, ניתק שתוצאותיו הן הרס וכיליון העולם הזה וחוסר יכולתו להזדכך מהעולם הרוחני העליון באמצעות המזיגה בניהם.

אחד הביטויים המרכזיים לשוני בין המציאות שלפני החטא לבין זו שלאחריה קשור לענייננו, ליחס בין מידת האמת המקיימת למידת השקר-ההעדר<sup>20</sup> - כאמור לעיל, העולם נברא במידת האמת, דבר הנרמז בסופי התיבות של "בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" המורים על כך.<sup>21</sup>

אולם, כאמור החטא הקדמון שנגרם בעתיו של הנחש הביא לידי הפרדה בין העולמות בהעדר גילוי האלוקות במציאות. אשר לכן, נוצרה לה הפרדה בין האות א' המורה על אלופו של עולם, הקב"ה,<sup>22</sup> לאותיות 'מת', ובכך הביא החטא לתוצאה של מוות בעולם<sup>23</sup> המבטא העדר וחסרון, כמידת השקר.

מעתה מובנת ההשוואה בין מגמתו של לבן לזו של הנחש, כאשר המכנה המשותף בין שניהם הוא ברצונם להפר את האיזון והמיזוג בין העניינים הרוחניים לבין אלו הגשמיים, דבר שנעשה על-ידם באמצעות כוח הדיבור והשכנוע.<sup>24</sup>

לאור האמור בענייניו של לבן, נבין היטב את דברי הקב"ה אליו: "הֲשֹׁמֵר לָךְ פֶּן תִּדְבֹּר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רָע - כֹּל טוֹבָתָן שֶׁל רָשָׁעִים רָעָה הִיא אֲצֵל הַצַּדִּיקִים".<sup>25</sup>

כאמור, פעולת הצדיקים היא בחיבור העניינים הרוחניים עם אלו הגשמיים, ובכך נעשים שותפים עם הקב"ה בבריאת העולם וקיומו בהבאת הבריאה לידי אחדות ומזיגה עם הגילוי האלוקי.

חיבור זה מהווה את ההכלה של הניגודים בבריאה לידי אחדותם וההכרה במאחדם, הקב"ה, כדברי הנביא: "יוֹצֵר אוֹר וּבּוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבּוֹרֵא רָע אֲנִי ה' עֹשֶׂה כָּל אֵלֶּה".<sup>26</sup>

אולם, פעולת הרשעים היא להפריד בין העולמות הללו ולהביא לידי ניתוק בין ההארה האלוקית לבין התבטאותה במציאות הגשמית, כאשר ההפרדה וחוסר הכלת הניגודים מביאה לידי חוסר הכרה במאחדם, הקב"ה, אלופו של עולם.

<sup>17</sup> בראשית (ב, ז).

<sup>18</sup> ראה: אבות דרבי נתן (פרק לא): "האדם הוא עולם קטן, העולם הוא אדם גדול, ומה שיש בזה יש בזה".

<sup>19</sup> ראה: רמב"ם (מורה הנבוכים, חלק ראשון פרק ב); ראה עוד מה שהתבאר בפרשת בראשית.

<sup>20</sup> ראה: של"ה (פסחים, דרוש ג לשבת הגדול).

<sup>21</sup> כדברי המדרש (בראשית רבה, א): "ראש דברך אמת - אמר רבי יצחק, מתחילת ברייתו של עולם ראש דברך אמת, בראשית ברא אלהים".

<sup>22</sup> כדברי משלי (טז, כח): "וַיִּנְקֹן מִפְּרִיד אֱלֹהִים".

<sup>23</sup> ראה: בבא בתרא (ז ע"א); מדרש (זוטא, קהלת פרשה ז): "כיון שברא הקב"ה את האדם נטלו והולכו באילני גן עדן, ואמר לו: ראה את מעשה האלוקים, מה נאין הן, מה משובחין הן, כל מה שבראתי בשבילך בראתי, אל תקלקל במעשיך. ועמד וקלקל במעשיו, ונקנסה עליו מיתה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות".

<sup>24</sup> על היות כוחו של הנחש בשכנוע באמצעות כוח דיבור, העיד הכתוב (בראשית ג, א): "וַיִּהְיֶה הָיָה עָרוֹם", וביאר רש"י (שם): "הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבוא לדבר באותו העץ"; על זיהוי חז"ל את בעל לשון הרע כאומנותו של הנחש, ראה: רש"י (שמות ד, ג); ערכין (טו ע"ב).

<sup>25</sup> רש"י (בראשית לא, כד). ניתן להמחיש זאת לאור דברי חתם סופר (פרשת חיי שרה ד"ה אחתינו עמ' צד): לבן בירך את רבקה "אֲחֻתִּי אֶתְּ הָיָה לְאֶלְפִי רַבְּבָהּ". ידוע, שרוב בניס הולכים אחרי אחי האם. לכן רצה לבן שרבקה תתברך שבניה יהיו רשעים כמוהו, שהוא אחיה, וממילא "וַיִּירָשׁ יִצְחָק אֶת שָׁעָר שְׁנָאִיו", בני יצחק ויעקב. היינו, גם ברכתו קללה היא.

<sup>26</sup> ישעיהו (מה, ז).

אשר לכן התאפיין לבן במגמתו 'לעקור את הכל' - את מידת 'כל' שיסודה בהכלת הניגודים והבאתם לידי אחדות,<sup>27</sup> וביקש להביא לידי הפרדה את הרע מן הטוב וממילא 'כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים'.<sup>28</sup>

## ה. תורה של שביעית

לאור האמור במהותו של לבן ורצונו 'לעקור את הכל', יש לשוב ולתת מענה לשאלות בהן פתחנו - מדוע היה זקוק יעקב ללימוד תורה נוסף במשך י"ד שנה טרם הליכתו לבית לבן ומה בא לרמז לנו הזוהר שיצא יעקב מבארה של שביעית?

התשובה נעוצה בדברים האמורים, לימוד התורה של יעקב בראשית דרכו היה בבחינת 'יושב אהלים'. באופן לימוד זה לא התעסק יעקב עם עולם החומר, עם הניגודים שבבריאה והבאתם לידי הכלה, ספון היה הוא באוהלו ובתורתו.

אולם, טרם הליכתו לבית לבן בו שלטה מידת השקר המבטאת את ההעדר וההפרדה בין העולמות, זקוק היה יעקב ללימוד תורה בצורה שונה מזה שלמד עד כה. זקוק הוא היה ללימוד כזה שיביא לידי הכלה את הניגודים בהתמודדות שלו עם לבן.

לשם כך יצא יעקב מבארה של שביעית, שנת שמיטה.

כשם ששונה לימוד התורה בימי החול מהלימוד בשבת,<sup>29</sup> כך שונה הוא הלימוד בשש השנים ללימוד בשנה השביעית, שבת לה'.<sup>30</sup> השוני בלימוד נובע מתוקף קדושתה של השנה השביעית בה מתקדשים המה העניינים החומריים ביותר ומתעלים לידי קדושתם, דבר המעיד על ההכלה בין עניינים אלו לעניינים הרוחניים, ובכך מתגלה אחדות הקב"ה בבריאה כבורא הכל, 'כי לי הארץ'.<sup>31</sup> "ושבתה הארץ שבת לה".<sup>32</sup>

לאור זאת מובן רצונו של יעקב לפני לכתו ללבן הרשע לשאוב מבארה של שנת השמיטה, 'ויצא יעקב - מבארה של שמיטה', להוסיף קומה חדשה בלימוד התורה המאחדת וכוללת את הגשמיות והרוחנית יחדיו, דבר שיקל עליו להתמודד עם מגמתו של לבן הרשע.

<sup>27</sup> ראה: זוהר (ח"ב, ויקהל קצו ע"ב); רמב"ן (בראשית כד, א); הרב צבי יהודה קוק (שיחות הרצב"י, בראשית, פרשת תולדות סדרה ב עמ' 227 פסקה 8).

<sup>28</sup> יש להעיר בעניין ההשוואה שנערכה לעיל, הערה 16, בין לבן לבלעם: כתב **אור החיים** (במדבר כג, י) בשם המקובלים, שתיקונו של בלעם היה בחמורו של רבי פנחס בן יאיר. ונראה הכוונה לאור ההבנה במהותו של רבי פנחס בן יאיר וחמורו - **חולין** (ז ע"ב) מתאר את הליכתו של רפב"י לפדיון שבויים, כאשר נהר גינאי עצר בעדו, והוצרך רפב"י לגזור עליו שיפתח. **הרב צדוק מלובלין** (ישראל קדושים, עמ' לג; לו; מ) מבאר את מעלתו של רפב"י בעניין פדיון שבויים: "בהוצאת הנפשות שנפלו שבי ביד צר על ידי השתקפות הבא על ידי שליטת האדם באדם, והוא שהיה בתכלית הקדושה היה יכול לקלוט אותם ולהוציאם". העלאת כוחות הרע מהנפשות השבויות ובירורם אל הטוב, השפיעה גם על חמורו, חמור זה המייצג את החומריות בעולם, אשר לא היה אוכל טבל, אלא רק אוכל שהובררו ממנו חלקיו הרעים והזדכך. מעלה זו של חמורו היא מעלת בעלי החיים בזמן בריאת העולם שאדם הראשון קרא להם שמות, היינו בירר וזיכך את חומריותם. (ראה: **חסד לאברהם**, מעין ד נהר כז). דברים אלו מבארים היטב את האמור, שמגמתם של לבן ובלעם הייתה ליצור הפרדה בין העניינים החומריים לאלו הרוחניים, שאין להכניס פניהם להיכל ה' את העניינים החומריים. כאמור, תיקונו של בלעם הוא בחמורו של רפב"י המייצג את זיכוכ החומר והכנסתו אל הקודש.

<sup>29</sup> **בן איש חי** (שנה שנייה, פרשת שמות ד"ה ובוזה מובן הטעם).

<sup>30</sup> **אור לציון** (שביעית, הקדמה). אודות לימוד התורה בשנה השביעית, ראה: **פרי צדיק** (ויקרא, בהר אות ב ד"ה בהר סיני). יש לדייק מדברי רשב"י הסובר שהדרך האידיאלית היא 'תורתו אומנותו' (**ברכות** לה ע"ב): "אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה". משמע, שבמקום בו מלאכות אלו נאסרו, בשנת השמיטה, אזי גם רבי ישמעאל הסובר 'נהג בהם מנהג דרך ארץ', מודה שבשנה זו האדם בבחינת 'תורתו אומנותו'.

<sup>31</sup> ראה: **מדרש** (לקח טוב, ויקרא פרשת בחוקת עז ע"א); **סנהדרין** (לט ע"א): "אמר הקב"ה, כי לי הארץ. זרעו שש והשמיטו שביעית כדי שתדעו שהארץ שלי היא"; **פנים יפות** (ויקרא כה, ב): "שנת השמיטה כל פירות שביעית הם קדושים לה' והוא נותנם לכל ישראל... כי המחזיק בשדהו כמו בעל הבית הוא גוזל הש"י"; **מי השילוח** (תחילת פרשת בהר): "כי בשנת השמיטה אין לאדם שום הכרת קניין בקניינו, ויראה כי לה' הארץ".

<sup>32</sup> **ויקרא** (כה, ב).